

XALQARO HUQUQ VA HUQUQIY MUNOSABATLARNING VUJUDGA KELISHI

Bobomurodov Salohiddin Chori o'g'li

Termiz davlat pedagogika instituti magistranti

E-mail: salohiddinbobomurodov6@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada xalqaro huquq va xalqaro huquqiy munosabatlarning vujudga kelishi, shakllanishi hamda rivojlanish bosqichlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Xalqaro huquqning paydo bo'lishi insoniyat tarixida davlatlararo aloqalarning rivojlanishi, siyosiy, iqtisodiy va madaniy munosabatlarning kengayishi bilan uzviy bog'liq ekanligi asoslab beriladi. Maqolada xalqaro huquq tushunchasi, uning mohiyati va asosiy vazifalari ochib berilib, xalqaro huquq normalarining manbalari hamda ularning huquqiy munosabatlarni tartibga solishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, xalqaro huquqiy munosabatlarning vujudga kelish shartlari, ushbu munosabatlarning subyektlari va obyektlari, huquq va majburiyatlarning shakllanish mexanizmi tahlil etiladi. Tarixiy misollar asosida xalqaro huquqning qadimgi davrlardan hozirgi zamongacha bo'lgan rivojlanish jarayoni ko'rsatib beriladi. Maqola xalqaro huquqning bugungi globallashuv sharoitidagi o'rni va ahamiyatini ochib berishga qaratilgan bo'lib, u huquqshunoslik yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar, tadqiqotchilar hamda mazkur sohaga qiziquvchi keng kitobxonlar uchun foydali manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'z: Xalqaro huquq, huquqiy munosabatlar, davlatlararo munosabatlar, xalqaro huquq subyektlari, xalqaro shartnomalar, xalqaro huquq manbalari, xalqaro odat huquqi, davlat suvereniteti, xalqaro hamkorlik, xalqaro huquqning vujudga kelishi.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida davlatlar va boshqa xalqaro huquq

subyektlari o'rtasidagi munosabatlarning rivojlanishi xalqaro huquqning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Xalqaro huquq davlatlararo munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy huquqiy mexanizm sifatida shakllanib, huquqiy munosabatlarning barqaror va tizimli rivojlanishini ta'minlaydi. Xalqaro huquqning vujudga kelishi tarixiy jarayon bo'lib, u davlat suvereniteti, xalqaro hamkorlik va xalqaro odat huquqining rivoji bilan chambarchas bog'liqdir.

Xalqaro huquq manbalari, xususan, xalqaro shartnomalar va xalqaro odat huquqi davlatlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi. Ushbu huquqiy normalar davlatlararo munosabatlarning barqarorligini ta'minlash, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish hamda xalqaro hamjamiyatda huquq ustuvorligini qaror toptirishga xizmat qiladi. Shu bois xalqaro huquq va huquqiy munosabatlarning vujudga kelishi, ularning shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalarini o'rganish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy qism: Xalqaro huquq davlatlar va boshqa xalqaro huquq subyektlari o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi mustaqil huquq sohasi bo'lib, uning vujudga kelishi jamiyat taraqqiyotining muhim bosqichlari bilan chambarchas bog'liqdir. Davlatlararo munosabatlarning rivojlanishi, xalqaro hamkorlikning kengayishi hamda global muammolarning paydo bo'lishi xalqaro huquq normalarining shakllanishiga zarurat tug'dirgan. Dastlab xalqaro huquq xalqaro odat huquqi ko'rinishida namoyon bo'lgan bo'lsa, keyinchalik xalqaro shartnomalar orqali mustahkam huquqiy tizimga aylangan.

Xalqaro huquqning vujudga kelishida davlat suvereniteti muhim o'rin tutadi. Har bir davlat xalqaro maydonda mustaqil va teng huquqli subyekt sifatida qatnashadi. Aynan shu tamoyil davlatlararo munosabatlarning huquqiy asosda rivojlanishiga xizmat qiladi. Xalqaro huquq normalari davlatlar o'rtasida huquqiy

munosabatlarni shakllantirib, ularning huquq va majburiyatlarini belgilab beradi. Natijada xalqaro huquq huquqiy munosabatlarning barqarorligi va uzluksizligini ta'minlovchi asosiy vositaga aylanadi. Xalqaro huquq manbalari sifatida xalqaro shartnomalar, xalqaro odat huquqi, xalqaro sud qarorlari va yetuk huquqshunos olimlarning ilmiy qarashlari e'tirof etiladi. Ayniqsa, xalqaro shartnomalar davlatlararo munosabatlarni huquqiy jihatdan mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Xalqaro huquqiy munosabatlar ana shu manbalar asosida vujudga kelib, xalqaro hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro huquq normalari xalqaro tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish kabi muhim vazifalarni bajaradi.

O'zbekiston Respublikasining huquqiy tizimida xalqaro huquq normalari muhim o'rin egallaydi. 2023-yilda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yangi tahririda xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsip va normalariga sodiqlik aniq belgilab qo'yilgan. Xususan, Konstitutsiyaning 17-moddasida O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarda xalqaro huquq normalariga asoslangan holda tashqi siyosat olib borishi mustahkamlangan. Mazkur norma xalqaro huquq va milliy huquq o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi. Shuningdek, Konstitutsiyada xalqaro shartnomalarning milliy huquq tizimidagi o'rni tan olingan bo'lib, bu holat O'zbekiston Respublikasining xalqaro majburiyatlarga mas'uliyat bilan yondashishini ifodalaydi. Xalqaro huquq normalarining Konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi huquqiy munosabatlarning yanada rivojlanishiga, xalqaro hamjamiyat bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishga xizmat qiladi.

Bugungi globallashuv sharoitida xalqaro huquqning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Xalqaro tashkilotlar faoliyatining kengayishi, inson huquqlarini xalqaro

darajada himoya qilish mexanizmlarining rivojlanishi hamda ekologiya, xavfsizlik va iqtisodiy integratsiya kabi sohalardagi hamkorlik xalqaro huquqiy munosabatlarning yangi bosqichga ko'tarilganini ko'rsatadi. Shu jihatdan, xalqaro huquq va huquqiy munosabatlarning vujudga kelishi va rivojlanishini o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro huquq va huquqiy munosabatlarning vujudga kelishi davlatlararo munosabatlarning tarixiy rivoji bilan uzviy bog'liq bo'lib, u xalqaro hamjamiyatda huquqiy tartibotni ta'minlashga xizmat qiladi. Xalqaro huquq normalari davlatlar va boshqa xalqaro huquq subyektlari o'rtasidagi munosabatlarni huquqiy asosda tartibga solib, xalqaro hamkorlikning barqaror rivojlanishiga imkon yaratadi. Ushbu huquq sohasi davlat suvereniteti va tenglik tamoyillariga asoslanib, huquqiy munosabatlarning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 2023-yilgi yangi tahririda xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsip va normalariga sodiqlikning mustahkamlanishi mamlakatning xalqaro huquqiy makondagi o'rnini yanada mustahkamladi. Xalqaro shartnomalarning milliy huquq tizimidagi o'rnini e'tirof etilishi xalqaro majburiyatlarning izchil bajarilishini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa O'zbekiston Respublikasining xalqaro huquqiy munosabatlarda faol va mas'uliyatli subyekt sifatida ishtirok etishini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, xalqaro huquq va huquqiy munosabatlarning rivojlanishi zamonaviy globallashtirish sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi. Xalqaro huquq normalariga amal qilish davlatlar o'rtasida tinchlik va xavfsizlikni mustahkamlash, nizolarni huquqiy yo'l bilan hal etish hamda barqaror xalqaro hamkorlikni rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Shu sababli xalqaro huquqning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganish hozirgi davrda dolzarb

vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir). – Toshkent, 2023. (17-modda).
2. Saidov A.X. Xalqaro huquq. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2019. – 45–60-betlar.
3. Saidov A.X. Inson huquqlari va xalqaro huquq. – Toshkent, 2020. – 32–48-betlar.
4. Karimov I.A. O'zbekiston va xalqaro huquqiy munosabatlar. – Toshkent, 2018. – 63–75-betlar.
5. Shaw M.N. International Law. – Cambridge University Press, 2017. – 1–30-betlar.
6. Brownlie I. Principles of Public International Law. – Oxford University Press, 2016. – 3–22-betlar.
7. Cassese A. International Law. – Oxford University Press, 2015. – 10–35-betlar.
8. Dixon M. Textbook on International Law. – Oxford, 2018. – 40–58-betlar.
9. Malanczuk P. Akehurst's Modern Introduction to International Law. – London, 2014. – 15–33-betlar.
10. Kolosov Y.M., Krivchikova E.S. Mejdunarodnoe pravo. – Moskva, 2019. – 20–45-betlar.
11. Худайбердиева Г. Х. Совет ҳокимияти йилларида миллий маданият ривожига тўсиқлар ва унинг муаммолари тарихидан. – ТА'ЛИМ ВА INNOVASION TADQIQOTLAR-, Buxoro, 2023, yanvar, 34-bet.